

CÁC THÀNH TỐ CỦA BIỂU THỨC CHÚC VÀ MỘT SỐ MÔ HÌNH LỜI CHÚC TRONG NHỮNG BỨC THƯ CHÚC TẾT CỦA CHỦ TỊCH NƯỚC CỘNG HÒA XÃ HỘI CHỦ NGHĨA VIỆT NAM TỪ NĂM 2000 ĐẾN NAY

Lã Xuân Thắng

Phòng Quản lý sau đại học
Email: thanglx@dhhp.edu.vn

Ngày nhận bài: 13/01/2021

Ngày PB đánh giá: 08/02/2021

Ngày duyệt đăng: 12/02/2021

TÓM TẮT: Chúc tết là một phong tục đẹp trong văn hóa truyền thống của người Việt Nam. Đã thành thông lệ, mỗi dịp năm mới đến, người đứng đầu các quốc gia trên thế giới đều gửi lời chúc mừng năm mới đến công dân đất nước mình. Ở Việt Nam, người dân đã rất quen thuộc với sự kiện Chủ tịch nước xuất hiện trên truyền hình đọc thư chúc tết vào đêm giao thừa. Trong bài báo này, chúng tôi phân tích các thành tố của các biểu thức chúc và một số mô hình lời chúc trong những bức thư chúc tết của Chủ tịch nước Cộng hòa xã hội chủ nghĩa Việt Nam từ năm 2000 đến nay.

Từ khóa: hành vi chúc; thư chúc tết của Chủ tịch nước; mô hình chúc.

THE COMPONENTS OF THE WISH EXPRESSION AND SOME MODELS OF WISH IN THE NEW YEAR'S GREETINGS LETTERS OF THE PRESIDENT OF THE SOCIALIST REPUBLIC OF VIETNAM FROM 2000 TO 2020

ABSTRACT: Wish on the occasion of new year is a beautiful custom in the traditional culture of Vietnamese. Every new year, the heads of countries on the world send new year greetings to the people of their country. In Vietnam, the people are very familiar with the fact that the President appeared on the television to read the New Year's greetings on New Year's Eve. In this article, the author analyzes the components of the wish expression and some models of wish in the New Year's greetings letters of the President of the Socialist Republic of Vietnam from 2000 to 2020.

Keywords: speech acts of congratulation, models, President's letters

1. Mở đầu

Thư chúc tết là một dạng văn bản đặc biệt, đó không chỉ là “thư” mà còn là thông điệp chính trị của người đứng đầu Nhà nước gửi đến nhân dân. Mục đích của một bức thư chúc tết trước là gửi lời chúc năm mới đến nhân dân, sau là tổng kết tình hình kinh tế - xã hội năm cũ, cổ vũ động viên,

kêu gọi nhân dân thực hiện các nhiệm vụ chính trị của năm mới.

Ở Việt Nam, Chủ tịch Hồ Chí Minh là vị nguyên thủ quốc gia đầu tiên gửi thư chúc tết đến toàn thể nhân dân với tư cách người đứng đầu Nhà nước Việt Nam độc lập. Truyền thống đó vẫn được tiếp nối cho đến nay. Sự kiện Chủ tịch nước đọc thư

chúc tết toàn thể nhân dân trên sóng truyền hình quốc gia vào giờ phút giao thừa luôn là một sự kiện chính trị được đông đảo nhân dân chờ đón.

Trong bài báo này, chúng tôi phân tích nội dung và một số mô hình lời chúc trong những bức thư chúc tết của Chủ tịch nước Cộng hòa xã hội chủ nghĩa Việt Nam từ năm 2000 đến nay. Chúng tôi lựa chọn giai đoạn 2000 - 2020 vì đây là giai đoạn đất nước ta bắt đầu thời kỳ hội nhập quốc tế sâu rộng, có nhiều thành tựu đáng kể trong phát triển kinh tế, xã hội.

2. Các thành tố của biểu thức chúc trong thư chúc tết của Chủ tịch nước

Mô hình lời chúc tổng quát trong tiếng Việt có dạng như sau:

$$\text{SP1} + \text{ĐTNV (chúc/chúc mừng/ mừng...)} + \text{SP2} + \text{P} \quad (1)$$

Trong đó, SP1: người nói, người thực hiện hành vi chúc; SP2: người nghe, người tiếp nhận hành vi chúc; ĐTNV: động từ ngữ vi (chúc/chúc mừng/ mừng...); P: nội dung lời chúc.

2.1. Thành tố SP1

Trong phát ngôn chúc, SP1 là chủ thể

thực hiện hành vi chúc, luôn đứng trước động từ ngữ vi chúc. Về mặt cấu tạo, SP1 trong phát ngôn chúc có thể là các đại từ nhân xưng, danh từ hoặc cụm danh từ. Tiếng Việt có một hệ thống các từ xưng gọi rất phong phú. Tùy thuộc vào hoàn cảnh, mục đích, đối tượng giao tiếp người nói có thể lựa chọn các từ ngữ xưng gọi để đạt được hiệu quả giao tiếp cao nhất. Trong thư chúc tết, chủ thể của phát ngôn sử dụng đại từ nhân xưng, ở ngôi thứ nhất số ít “tôi”. Trong trường hợp cần thể hiện vị thế của người đứng đầu Nhà nước, chủ thể phát ngôn thường dùng các cụm từ: “thay mặt lãnh đạo Đảng, Nhà nước”, “thay mặt nhân dân Việt Nam” trước đại từ nhân xưng “tôi”.

2.2. Thành tố SP2 và P

SP2 là đối tượng tiếp nhận lời chúc, P là nội dung mệnh đề (nội dung lời chúc). Đối tượng tiếp nhận lời chúc trong những bức thư chúc tết của Chủ tịch nước là đông đảo quần chúng nhân dân, bạn bè, nhân dân thế giới người Việt Nam ở nước ngoài... Những đối tượng này thuộc nhiều dân tộc, thành phần xã hội, lứa tuổi, tôn giáo... khác nhau, vì vậy, ứng với mỗi đối tượng tiếp nhận nội dung chúc cũng có thể khác nhau.

Bảng 1: Thống kê các đối tượng tiếp nhận và nội dung lời chúc trong các bức thư chúc tết của Chủ tịch nước từ 2000 đến nay

Stt	Đối tượng chúc	Nội dung chúc	Tần suất (lần)
1	Đồng bào, đồng chí, chiến sĩ cả nước; đồng bào ta ở nước ngoài	Gửi lời chúc mừng năm mới tốt đẹp nhất	17
2	Các chiến sĩ làm nhiệm vụ nơi biên giới, hải đảo	Gửi tình cảm nồng ấm, thân thiết nhất	06
		Gửi tình yêu thương sâu nặng	01

3	Các dân tộc, bạn bè, trên thế giới	Hòa bình	13
		Hữu nghị	12
		Hợp tác và phát triển	11
		Hạnh phúc, phồn vinh	01
4	Các cụ phụ lão	An khang, trường thọ	01
5	Các cháu thiếu niên nhi đồng	Chăm ngoan, học giỏi	01
6	Đất nước ta	An bình, thịnh vượng	07
		Phát triển	02
		Đoàn kết	01
7	Mỗi gia đình Việt Nam	Ám no, hạnh phúc	05
		Thành công	03
		Sức khỏe	01

Có thể thấy, cụm danh từ “đồng bào, đồng chí, chiến sĩ cả nước và đồng bào ta ở nước ngoài” gần như đã “bao chứa” được toàn bộ các đối tượng chúc mừng hướng đến. Đây cũng là cách xưng gọi quen thuộc trong nhiều văn bản chính luận góp phần tạo sự gắn kết, xóa bỏ khoảng cách giữa người lãnh đạo với quần chúng nhân dân. Bên cạnh các đối tượng đã được thống kê trong bảng, chúng tôi nhận thấy có hai đối tượng chúc mừng khá đặc biệt là: “Đảng” và “Xuân” (xuất hiện trong ngữ cảnh: “Mừng Đảng, mừng Xuân”. Tính “đặc biệt” nằm ở sức “bao chứa” rộng lớn của hai danh từ này. Khi nói “Mừng Đảng, mừng Xuân” tức là lời chúc đã có sức lan tỏa rất lớn ở phạm vi cả quốc gia, dân tộc.

Trong đối tượng chúc mừng rất rộng có một số đối tượng được dành lời chúc riêng:

a/ Các chiến sĩ đang làm nhiệm vụ nơi biên giới, hải đảo

Đây là đối tượng được nhận lời chúc trong tất cả các bức thư chúc tết được chúng tôi khảo sát. Trong văn hóa truyền thống của người Việt Nam, Tết là ngày đoàn viên, sum họp, bất cứ ai cũng muốn trở về bên gia đình trong những ngày đầu

năm. Nhiều người lính vì nhiệm vụ phải đón tết xa nhà, túc trực ngày đêm nơi biên cương đầu sóng ngọn gió... họ là những người “thiệt thòi” nhất, nên cũng được “ưu tiên” đón nhận tình cảm đặc biệt trong những bức thư chúc tết của người đứng đầu nhà nước. Ví dụ:

- Đặc biệt, tôi xin gửi tới các chiến sĩ đang làm nhiệm vụ nơi biên giới, hải đảo xa xôi tình cảm nồng ấm nhất (Năm 2003).

- Đặc biệt tôi gửi tới cán bộ và chiến sĩ vào thời khắc này đang vừa đón Tết, vừa thực hiện nhiệm vụ ở các vùng biên giới, hải đảo xa xôi của Tổ quốc những tình cảm nồng ấm và thân thiết nhất (Năm 2004).

- Thay mặt đồng bào cả nước, tôi gửi tới toàn thể cán bộ, chiến sĩ đang làm nhiệm vụ ở các vùng biên giới, hải đảo xa xôi những tình cảm nồng ấm, thân thiết nhất (Năm 2006).

b/ Nhân dân thế giới, bạn bè quốc tế

Đối tượng được nhắc đến riêng nhiều thứ hai trong các bức thư chúc tết là nhân dân thế giới, bạn bè quốc tế, người nước ngoài đang làm việc tại Việt Nam. Điều này không chỉ thể hiện truyền thống hiếu khách, lòng yêu chuộng hòa bình của nhân

dân Việt Nam mà còn khẳng định đường lối ngoại giao rộng mở, sẵn sàng hợp tác trong tiến trình hội nhập quốc tế của Đảng và Nhà nước ta. Tinh thần này cũng được thể hiện rõ qua nội dung lời chúc: mong sự hòa bình, hữu nghị, ổn định - hợp tác và phát triển đến với nhân dân thế giới. Ví dụ:

- *Thay mặt nhân dân Việt Nam, tôi xin gửi tới các dân tộc trên thế giới, các bạn người nước ngoài đang sinh sống trên đất nước Việt Nam, lời chúc hòa bình, hữu nghị, hợp tác và phát triển (Năm 2007).*

- *Tôi cũng gửi tới các bạn nước ngoài đang sống và làm việc trên đất nước Việt Nam, đến nhân dân các nước, các dân tộc trên thế giới tình hữu nghị của nhân dân Việt Nam cùng lời chúc hòa bình, ổn định, hợp tác và phát triển (Năm 2012).*

c/ Cộng đồng người Việt Nam ở nước ngoài

Chủ trương nhất quán của Đảng và Nhà nước ta luôn coi cộng đồng người Việt Nam ở nước ngoài là bộ phận không tách rời của dân tộc Việt Nam, đề cao chính sách đại đoàn kết dân tộc, tạo điều kiện để kiều bào nước ngoài trở về xây dựng quê hương đất nước. Chính vì thế, cộng đồng người Việt Nam ở nước ngoài cũng là một đối tượng được quan tâm đặc biệt, được dành lời chúc trong tất cả các bức thư của Chủ tịch nước:

- *Nhân dịp năm mới 2017 và đón Tết cổ truyền Đinh Dậu, thay mặt lãnh đạo Đảng, Nhà nước, tôi thân ái gửi tới toàn thể đồng bào, đồng chí và chiến sĩ cả nước, đồng bào ta ở nước ngoài lời chúc mừng tốt đẹp nhất (Năm 2017).*

- ... *Tôi thân ái gửi tới toàn thể đồng bào, đồng chí và chiến sĩ cả nước và cộng đồng người Việt Nam ta ở nước ngoài*

những tình cảm thân thiết và lời chúc mừng năm mới tốt đẹp nhất (Năm 2019).

d/ Thiếu niên, nhi đồng và người cao tuổi

Sinh thời, Chủ tịch Hồ Chí Minh dành rất nhiều tình cảm cho các cháu thiếu niên nhi đồng và những người cao tuổi. Người thường xuyên gửi thư thăm hỏi các cụ phụ lão và đã gửi riêng cho các cháu thiếu niên nhi đồng 3 bức thư chúc Tết vào các năm: 1946, 1949 và 1957.

Tiếp nối truyền thống đó, trong các bức thư chúc tết các cụ phụ lão và các cháu thiếu niên nhi đồng được dành lời chúc:

- *Chúc các cụ phụ lão an khang, trường thọ; các cháu thiếu niên, nhi đồng vui khỏe, chăm ngoan, học giỏi.*

(Thư chúc Tết năm 2006)

Tuy chỉ được nhắc đến một lần nhưng cũng có thể thấy được sự quan tâm mà người đứng đầu Nhà nước dành cho hai đối tượng đặc biệt này.

2.3. Động từ ngữ vi

Hành vi chúc thuộc nhóm ứng xử -behaviors (theo cách phân loại của Austin) và thuộc nhóm biểu cảm – (theo cách phân loại của Searle). Trong tiếng Việt khi muốn thực hiện hành động “tỏ lời mong ước tốt đẹp cho người khác”, các động từ ngữ vi được sử dụng là “chúc”, “chúc mừng”, “mừng”.

Theo “Từ điển Tiếng Việt” do Hoàng Phê chủ biên “chúc” có nghĩa là “tỏ lời mong ước điều may mắn, tốt đẹp cho người khác”; “chúc mừng” là “chúc nhân dịp vui mừng”; “mừng” có nghĩa là “bày tỏ bằng lời nói hay tặng phẩm, tình cảm của mình trước niềm vui của người khác”.

Như vậy “chúc”, “chúc mừng” và “mừng” không hoàn toàn giống nhau về nghĩa, nhưng giữa chúng đều có chung nét nghĩa: bày tỏ tình cảm, sự quan tâm, mong muốn điều tốt lành đối với người khác.

Khảo sát các văn bản thư chúc tết, chúng tôi nhận thấy có hai động từ ngữ vi được sử dụng là “chúc” và “mừng”, “chúc mừng” không thấy xuất hiện. Có thể thấy hầu hết các bức thư chúc tết của Chủ tịch nước đều sử dụng biểu thức ngữ vi chúc tường minh với động từ ngữ vi “chúc” hoặc “mừng”, chỉ riêng thư chúc tết năm 2013 không sử dụng biểu thức ngữ vi chúc tường minh.

3. Các mô hình chúc trong thư chúc tết của Chủ tịch nước

3.1. Các biến thể của mô hình chúc tổng quát

3.1.1. Đảo vị trí của (P) được đưa lên trước (SP2):

SP1 + ĐTNV + (P) + SP2 (1.1)

Chúng tôi chỉ thống kê được 01 lời chúc ở dạng biến thể (1.1):

- *Tôi xin chúc một năm mới đoàn kết, đổi mới và nhiều điều tốt đẹp sẽ đến với đất nước Việt Nam thân yêu của chúng ta, đến với mỗi đồng bào và chiến sĩ cả nước và kiều bào ta ở nước ngoài.* (Thư chúc tết năm 2015).

3.1.2. Mở rộng mô hình (1):

(Phần mở rộng) + SP1 + ĐTNV + SP2 + P (1.2)

Phần mở rộng của mô hình chúc này thường sử dụng các cụm từ: *mừng xuân mới; thay mặt Nhà nước và nhân dân Việt*

Nam... được đặt ở đầu phát ngôn. Các kính ngữ: *trân trọng, xin...* cũng được dùng trước động từ ngữ vi để tăng sắc thái trang trọng cho lời chúc.

Ví dụ:

- *Thay mặt Nhà nước và nhân dân Việt Nam, tôi trân trọng chúc nhân dân các nước trên thế giới, bạn bè quốc tế một năm mới hòa bình, hạnh phúc và thịnh vượng* (Thư chúc tết năm 2017).

- *Thay mặt Nhà nước và nhân dân Việt Nam, tôi trân trọng chúc nhân dân và bầu bạn khắp năm châu một năm mới hòa bình, hữu nghị, hạnh phúc và thịnh vượng* (Thư chúc tết năm 2018).

Trong thực tế giao tiếp, các yếu tố “xin”, “kính”, “trân trọng”... được sử dụng trong lời chúc với hai mục đích: thứ nhất nhằm đánh dấu vị thế giao tiếp (người có vị thế giao tiếp thấp thường sử dụng các yếu tố này khi chúc người có vị thế cao hơn); thứ hai là để sắc thái trang trọng cho lời chúc. Trong các ví dụ trên, chủ thể của phát ngôn ở vị thế giao tiếp cao với tư cách người đứng đầu Nhà nước nhưng vẫn sử dụng các từ “trân trọng” và “xin” trong lời chúc của mình: *tôi xin chúc, tôi trân trọng chúc...* điều này giúp đạt được cả hai mục đích thể hiện sự tôn trọng dành cho người nghe cũng như tăng tính trang trọng cho lời chúc.

3.1.3. Rút gọn mô hình chúc tổng quát

a/ Tinh lược thành phần SP1:

ĐTNV (chúc/mừng...) + SP2 + P (1.3)

Mô hình (1.3) có tần suất xuất hiện khá lớn trong thư chúc tết, chúng tôi thống kê được 12 lời chúc có dạng này. Ví dụ:

- *Chúc đất nước an bình thịnh vượng. Chúc nhà nhà ấm no hạnh phúc (Thư chúc tết năm 2004).*

- *Chúc mỗi gia đình, mỗi người dân Việt Nam một năm mới nhiều sức khỏe, niềm vui, hạnh phúc và thành công (Thư chúc tết năm 2019).*

b/ Tinh lược thành phần SP1 và SP2:

ĐTNV + P (1.4)

Đây là mô hình chúc chỉ có 2 thành phần là động từ ngữ vi và nội dung lời chúc. Ở mô hình chúc này, động từ ngữ vi “chúc” và “chúc mừng” không xuất hiện, chỉ có động từ ngữ vi “mừng” được sử dụng. Ví dụ:

- *Mừng năm mới, khí thế mới, thắng lợi mới! (Thư chúc Tết năm 2004, 2014)*

- *Mừng xuân mới, khí thế mới, thắng lợi mới! (Thư chúc Tết năm 2012)*

- *Mừng xuân mới, thắng lợi mới! (Thư chúc tết năm 2008, 2010, 2011)*

c/ Tinh lược thành phần SP1 và P:

ĐTNV + SP2 (1.5)

Ở mô hình chúc này cũng chỉ có 2 thành phần: động từ ngữ vi và đối tượng tiếp nhận lời chúc, các phát ngôn chúc thường hết sức ngắn gọn. Ví dụ:

- *Mừng Đảng, Mừng Xuân! (Thư chúc tết năm 2005, 2006)*

d/ Tinh lược thành phần SP1, SP2 và động từ ngữ vi:

Khi tinh lược cả 3 thành tố SP1, SP2 và động từ ngữ vi mô hình chúc có dạng P (1.6). Đây có thể coi là mô hình chúc ngắn gọn nhất, tối giản nhất khi chỉ có nội dung lời chúc. Ví dụ:

- *Năm mới, thắng lợi mới! (Thư chúc tết năm 2005)*

- *Năm mới, hào khí mới, thành công mới! (Thư chúc tết năm 2006)*

Các mô hình chúc rút gọn (1.4), (1.5) và (1.6) thường xuất hiện ở phần kết thúc với tư cách là câu cuối cùng của bức thư chúc tết. Những mẫu lời chúc này mang tính khuôn mẫu cao, có hình thức giống các khẩu hiệu tuyên truyền nhưng trong chỉnh thể của văn bản, nó có vai trò giống như một lời tuyên bố, thể hiện sự quyết tâm thực hiện các nhiệm vụ trong năm mới của người đứng đầu đất nước.

3.2. *Mô hình chúc không sử dụng động từ ngữ vi*

SP1 + gửi tới + SP2 + P (2)

Mô hình chúc (2) xuất hiện ở tất cả các bức thư chúc tết được chúng tôi khảo sát. Đây là kiểu lời chúc phổ biến trong các tình huống giao tiếp mang tính lễ nghi như các cuộc hội nghị, hội thảo, gặp mặt mang tính chất trang trọng.

Mô hình chúc (2) thường xuất hiện với tư cách là lời chúc mở đầu mỗi bức thư. Phần mở rộng của mô hình chúc này là các cụm từ đứng ở đầu câu đóng vai trò là trạng ngữ chỉ thời gian như: “*Nhân dịp năm mới...*”, “*Nhân dịp đón xuân...*”, “*Vào thời khắc giao thừa thiêng liêng...*”; là vị ngữ phụ như: “*Thay mặt Nhà nước và nhân dân Việt Nam...*”, “*Thay mặt nhân dân Việt Nam*”, “*Thay mặt đồng bào cả nước...*”...; là những cụm từ nối: “*đặc biệt*”...

Phần nội dung “P” trong mô hình chúc này là những cụm danh từ: *những tình cảm nồng ấm nhất; những tình cảm thân thiết nhất; những lời chúc mừng năm mới tốt đẹp nhất; lời chúc hòa bình, hữu nghị, hợp tác và phát triển...*

Ví dụ:

- *Đặc biệt, tôi gửi tới cán bộ và chiến sĩ vào thời khắc này đang vừa đón Tết, vừa thực hiện nhiệm vụ ở các vùng biên giới, hải đảo xa xôi của Tổ quốc những tình cảm nồng ấm và thân thiết nhất (Năm 2004).*

- *Vào thời khắc giao thừa thiêng liêng đón chào năm mới Quý Tỵ 2013, tôi thân ái gửi tới toàn thể đồng bào, đồng chí và chiến sỹ trên mọi miền Tổ quốc, đồng bào ta ở nước ngoài lời chúc mừng năm mới tốt đẹp nhất. Thay mặt Nhà nước và nhân dân Việt Nam, tôi gửi tới nhân dân các dân tộc trên thế giới lời chúc hòa bình, hữu nghị, hợp tác và phát triển (Năm 2013).*

- *Nhân dịp đón Xuân Bính Thân 2016, tôi thân ái gửi tới đồng bào, đồng chí, chiến sĩ cả nước, đồng bào ta ở nước ngoài, các bạn nước ngoài đang sinh sống, làm việc, học tập ở Việt Nam lời thăm hỏi ân cần và lời chúc mừng năm mới tốt đẹp nhất (Năm 2016).*

4. Kết luận

Bài báo đã tìm hiểu đặc điểm lời chúc trong các bức thư chúc tết của Chủ tịch nước dưới các giác độ: các thành tố của

biểu thức chúc, các mô hình chúc, chủ đề và nội dung lời chúc cũng như cách thức vận dụng trong các hoàn cảnh giao tiếp khác nhau. “Ngôn ngữ là công cụ không thể thiếu đối với mỗi cộng đồng và đối với mỗi cá nhân tham gia hoạt động chính trị”, “giữa ngôn ngữ và chính trị có mối quan hệ vòng tròn” [3, tr.266]. Nghiên cứu cách thức sử dụng ngôn ngữ của các chính trị gia - Chủ tịch nước Cộng hòa xã hội chủ nghĩa Việt Nam trong khuôn khổ một dạng văn bản đặc biệt là các bức thư chúc tết sẽ góp phần làm sáng rõ thêm mối quan hệ ấy.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Đỗ Hữu Châu (2003), *Đại cương ngôn ngữ học*, tập 2, Nxb Giáo dục, Hà Nội.
2. Nguyễn Thiện Giáp (2009), *Dụng học Việt ngữ*, Nxb ĐHQG Hà Nội.
3. Nguyễn Văn Khang (2004), *Ngôn ngữ học xã hội*, Nxb Giáo dục Việt Nam, Hà Nội.
4. Hoàng Phê (chủ biên) (2000), *Từ điển tiếng Việt*, Nxb Đà Nẵng.
5. Elwood, K. (2004). “*Congratulations*”: *A cross-cultural analysis of responses to anothers happy news*. [Retrieved July 25, 2010, from <http://dspace.wul.waseda.ac.jp/dspace/handle/2065/6097>].